

ENTENDRE AYN RAND?

Ramon ALCOBERRO

Com va dir el novel·lista Upton Sinclair: «és difícil que algú entengui una cosa si el seu salari depèn del fet que no l'entengui». Tota l'obra d'Ayn Rand (pseudònim de l'escriptora d'origen rus i nacionalitzada nord-americana Alissa Rosenbaum) s'explica amb aquesta frase.

Ayn Rand (1905-1982), fou una novel·lista nord-americana, nascuda i formada a Rússia, i d'origen jueu, que durant els anys més brutals de la Guerra Freda encarnà en les seves obres els ideals morals del capitalisme americà i va elaborar, de pas, una teoria de filosofia social que anomenà "objectivisme", caracteritzada per la defensa del que anomenava "egoisme racional", que consisteix en una variant radical del liberalisme centrada en l'afirmació que els individus han de "viure per a sí mateixos" exclusivament. La seva obra consisteix bàsicament en una crítica al socialisme, sovint tan prima que fa venir un somriure tendre – i en una defensa dels grans homes (els capitans d'empresa, que després s'ha volgut anomenar els 'emprenedors'). Tot plegat redactat en un nivell de raonament tan enfàtic que més que acostar-se a Nietzsche recorda Carlyle.

Rand és una propagandista d'idees en el més estricte sentit del terme i, més que el valor estricte de les seves argumentacions conceptuals, clarament naïfs, és important perquè, sobretot a través de l'adaptació cinematogràfica del seu llibre *El Manantial*, dirigida per King Vidor, (1949 i amb Gary Cooper de protagonista), va elaborar durant els anys cinquanta i primers seixanta tota una ideologia del neoliberalisme. Subvencionada per grans empreses i recolzada pel senador anticomunista Eugene McCarthy, *El Manantial* va vendre més de sis milions d'exemplars en anglès en cinquanta anys. Les seves novel·les inacabables (alguna com *La Rebel·lió d'Atles* de més de 1.250 pàgines en edició de butxaca i lletra petita!) van gaudir d'un èxit incomprendible avui, bàsicament perquè proposaven les idees que convenien a qui les pagava, independentment de la raó que pogués tenir en les seves apreciacions. Estudiar la manera com Rand es convertí en un personatge mediàtic i en un banderí de combat del liberalisme més ultrancer, donaria moltes pistes sobre com es construeix el sistema de prestígio literaris en el capitalisme actual.

Ella mateixa explicava que la seva vocació literària resultà precoç. Tant, que va decidir ser escriptora a la tendra edat de només nou anys. Va llegir de petita Walter Scott i Alexandre Dumas, els dos referents literaris que li van durar tota la vida. Li causà també una gran impressió la novel·la *La Vallée mystérieuse* (1915) del francès Maurice Champagne. Més tard (segons ella amb tretze anys) descobrí Victor Hugo i aquí acaben els seus referents literaris. Els personatges principals de les seves novel·les són sempre homes heroics i virtuoses, com els de les novel·les fulletonesques d'aquests autors. Els herois randians són individus perfectament plans; viuen en una eufòria sorprenent que els porta a fer unes declamacions arborades, fulletonesques i verbalistes realment molt curioses i ingènues (ergo il·legibles); però potser és això el que li interessava.

Filla d'un farmacèutic de Petrograd, que amb la revolució va perdre el seu negoci, la jove Alissa Rosenbaum va viure durant els anys més durs de la guerra civil a Crimea i posteriorment va estudiar Història i Filosofia a la Universitat de la seva ciutat nadiua, on s'interessà també pel cinema, fins al punt d'escriure i publicar en rus una biografia de Pola Negri. Però l'any 1935 aconseguí sortir legalment de Rússia amb la seva família i s'instal·là als Estats Units després d'un

llarg període europeu. Molt aviat decidí marxar a Hollywood on, segons deia, arrel d'una trobada casual al cap d'un parell de setmanes d'haver arribat, aconseguí la protecció del director Cecil B. DeMille, per qui treballà com a script i ajudant. Deu anys després de la seva arribada als Estats Units, i ja signant com Ayn Rand es feu famosa amb la novel·la d'inspiració autobiogràfica *We the Living* (1936) basada en les seves experiències a l'URSS i que defensava l'ultraindividualisme.

Bona part de l'èxit de masses que l'obra de Rand va tenir al seu moment prové del fet que va entendre molt aviat la importància del cinema com a instrument de difusió de les seves idees anticomunistes. En 1947, en ple període del maccarthysme, va ser testimoni de l'acusació en el procés dels "deu de Hollywood" i davant el Comitè d'activitats Antiamericanes (*United States House Un-American Activities Committee*). Va redactar la famosa "Screen Guide for Americans" que recomanava tretze accions contra el comunisme a través dels mitjans i es va vincular a la sinistra "MPA" (*Motion Picture Alliance for the Preservation of the American Ideals*). Si això no és una forma de recolzar el totalitarisme caldria canviar la definició de totalitarisme.

Un ethos

Deu anys després de la seva arribada als Estats Units, Ayn Rand es feu famosa amb la novel·la *We the Living* (1936) d'inspiració autobiogràfica basada en les seves experiències a l'URSS i que defensava l'ultraindividualisme. El seu sistema de pensament es pot resumir en una frase d'aquest llibre: "Tot home digne d'aquest nom només viu per a ell mateix". Donat que cadascú és una finalitat en sí mateixa, ningú – i "ningú" vol dir explícitament cap persona, cap Estat, ni cap organització de qualsevol mena (incloses les de caire religiós) –, no té cap dret a condicionar, ni molt menys a determinar, la vida d'un individu. Ningú no és guardià del seu germà, ni responsable de ningú més que d'ell mateix. Qualsevol intent d'una persona per influir o condicionar la vida d'una altra constitueix una absoluta immoralitat, perquè ningú no té dret a immiscir-se en la vida de ningú. A cadascú només li pertoca allò que és seu i, de la mateixa manera que no existeix el dret (i encara menys, l'obligació!) de viure ni amb els altres, ni per als altres, tampoc els altres tenen cap legitimitat per a pretendre allò que és meu.

La propietat és de qui se l'ha guanyada i, per això els comerciants (i no els sants o els herois) són els autèntics benefactors de la humanitat, perquè són ells els qui fan créixer la riquesa i el benestar al món. Ningú no té cap obligació moral envers el proïsme (excepte en el cas que ajudar el proïsme signifiqui ajudar-se a un mateix) i, òbviament, tot intent de socialisme és senzillament un robatori. L'intent de l'Estat de controlar els meus guanys és, senzillament, totalitarisme. Convertida en autora de best-sellers, Ayn Rand confirmà aquesta teoria en la seva novel·la de política ficció *Anthem* (1938), molt propera a *Un Món feliç* de Huxley o a *1984* d'Orwell. Però va ser sobretot *Atlas Shurgged* la seva novel·la riu la que la va posar al món del neoliberalisme – gràcies especialment al cap. VII de la Tercera Part, una inacabable peroració ("Jo soc John Galt") on fixa els principis d'una filosofia que anomenà "objectivisme".

Aquesta manera de pensar desafia d'una manera molt òbvia els principis de la tradició cultural cristiana i va, fins i tot, més enllà del liberalisme individualista tradicional. La mateixa web oficial del moviment objectivista resumeix el que anomena les "creences comunes que Ayn Rand desafia" en quatre grans àmbits:

- 1.- Ets el guardià del teu germà.** Fals, diu Rand. Ningú neix amb cap obligació de servir Déu o el proïsme, ni amb la de ser servit. Tan sols tenim una vida i hem d'aprofitar-la per nosaltres mateixos.

2.- L'amor és desinteressat. Fals, diu Rand. Un "amor desinteressat" és una contradicció intrínseca. Significaria que no tens cap interès en allò que estimes. La veritat és que l'amor romàntic és absolutament interessat, en l'amor busquem la nostra pròpia felicitat. Com diu ella mateixa a *The Fountainhead* (La Deu): "per dir 'jo t'estimo', primer he de saber com dir 'jo'"

3.- El diner és la font de tot mal. Fals, diu Rand. Tota la riquesa ha estat creada per algú i, per tant, aquest creador de riquesa ha de ser recompensat, bàsicament perquè ell no tenia necessitat de posar els seus coneixements o la seva habilitat a disposició del públic i ho ha fet. El diner és el que permet que hi hagi producció i, per tant, felicitat.

4.- La desobediència civil. Rand hi està d'acord i en aquest sentit reprèn arguments que ja havia justificat John Locke. La desobediència pot estar justificada quan una llei és injusta i, particularment, quan limita el dret a la propietat. Però no està quan és una desobediència global perquè atempta als drets de la resta de la gent. Òbviament, d'aquesta manera quedaria justificat que el govern posés fi a una vaga general els obrers.

Rand detesta més que res el col·lectivisme, un sistema econòmic i polític que li sembla liberticida i en aquest sentit és la pensadora que encarna per excel·lència els principis ultraliberals i anticomunistes propis de la guerra freda. No pot estranyar, doncs, que el govern americà promocionés el pensament d'Ayn Rand, sobretot a l'Amèrica llatina com antídoto a la influència cubana en les dècades de 1960-1970. Però, fins i tot assumint principis liberals, la seva crítica al socialisme és intel·lectualment inconsistent. Ni els impostos són necessàriament una espoliació la riquesa produïda pels particulars, ni l'ajuda mútua i la col·laboració són contraris als principis biològics, com ella va arribar a defensar. Més aviat el que està constatat empíricament és que els impostos són bons perquè ajuden a dinamitzar l'economia i que l'ajuda mútua és biològicament consistent per a l'equilibri de les comunitats. Però en un període com la Guerra freda, i en un àmbit d'histeria generalitzada, Ayn Rand va resultar una propagandista eficaç (i com hem vist, l'ús del cinema per divulgar les seves idees fou un èxit). Usar el mitjans de masses per predicar el menyspreu a les masses potser no sembla gaire coherent, però de coherents les idees d'Ayn Rand tampoc no n'eren especialment. Més que un pensament filosòfic el que es pot trobar en seves opinions que professava és una mentalitat (el que en filosofia de vegades s'anomena un "ethos") que va adoptar de manera existencial més enllà de raons objectives (per molt "objectivista" que es digui la seva filosofia) i que s'explica per subtils mecanismes de la seva subjectivitat.

El capitalisme, "l'ideal desconegut", com va dir-ne, és per a ella l'únic sistema polític i econòmic basat en el respecte envers els éssers humans com a finalitats en sí mateixos. Però el capitalisme no és cap ideal desconegut (existeix des de fa segles) i Ayn Rand no el va defensar correctament. Un individualisme excessiu és el pitjor que li podria passar al capitalisme, que per a existir necessita crear societats de masses, amb conviccions comunitàries compartides. Només per posar un exemple, en una societat ultraindividualista el comerç quedaria fortament impedit perquè s'instal·laria una desconfiança brutal entre els actors econòmics. I, ja posats, a dir-ho, la passió del creador és una pulsio que es compagina molt poc amb les exigències de l'economia de mercat. També és una ingenuïtat la defensa que ella va proposar del lliure comerç i dels empresaris com a creadors (demiürgs del capitalisme), perquè no es tenen en compte les condicions socials i polítiques sobre les quals es fonamenta el suposat "lliure" comerç. Ayn Rand

defensava una concepció de l'Estat ultramínim (limitat només a la garantia de lliure competència i de la seguretat) que no seria aplicable en societats urbanes i de masses, on si –per exemple– no hi hagués unes mínimes garanties de salut per a tothom les malalties contagioses convertirien la pesta medieval en una broma. Només per posar dos exemples, Rand estava en contra del Medicare (el sistema nord-americà de salut, molt més limitat que l' europeu) i en contra també d'un sistema públic de pensions de jubilació – cosa que si es portés a la pràctica produiria una situació de misèria que abocaria a conflictes socials gravíssims. Volent defensar el capitalisme, l'aplicació del sistema d'Ayn Rand conduiria al caos perquè faria inviable la confiança mútua necessària per al comerç.

Malgrat tot, l'obra d'Ayn Rand continua essent una font d'inspiració per al pensament conservador als Estats Units, cosa que no deixa de resultar paradoxal perquè ella era atea militant i el conservadorisme americà té una base religiosa molt forta. És sorprenent, però, que als Estats Units (i avui també a bona part d'Europa) siguin els grups més precaris i de menys nivell d'estudis els més aferrissats adversaris de l'Estat del benestar, que en teoria els hauria de convenir molt més que la lluita hobbesiana de tots contra tots. L'aliança entre conservadorisme i neoliberalisme de la seva obra és perfectament contradictòria a nivell conceptual perquè atorga al mercat un poder molt superior al que la tradició conservadora clàssica li hauria concedit mai. Així en temes com la sexualitat, Ayn Rand era contrària a l'avortament i a la llibertat sexual (cosa ben poc liberal!), alhora estava a favor del liberalisme més extrem pel que fa als drets dels empresaris, però en contra de donar al sindicalisme obrer el mateix tracte que a les organitzacions patronals. Un liberal ha d'estar per la llibertat en tots els camps – i no tan sols en els que convenen als empresaris. Fa molts segles el pensador francès É. De La Boétie ja va descriure els mecanismes emocionals del servatge voluntari i és obvi que les obres d'Ayn Rand l'expliquen de forma prou ajustada a les necessitats del nostre temps, en el capitalisme global. Els llibres de Rand ens poden servir com a antídoto contra discursos que defensen una "solidaritat" desproporcionada, i més teòrica que efectiva. La seva 'pars destruens' resulta eficaç per desempallegar-nos de falses exigències solidàries d'auxili basades en pures emocions irracionals. L'obra d'Ayn Rand ajuda a mostrar-nos que no tota solidaritat és bona en ella mateixa i que cadascú ha de bastir la seva personalitat creadora, sovint en conflicte amb el seu entorn. Però la mateixa exageració de la seva argumentació la torna caricaturesca. En la vida hi ha comerç, òbviament!; però ni tot en la vida és reduïble a comerç ni, contra el que defensava Ayn Rand, el comerç és sempre imparcial, ni procura guanys per a tothom.

Bibliografia: Jennifer Burns: *Goddess the Market. Ayn Rand and the American Right*, Oxford University Press, 2009.